

BEATA URBANOWICZ

Instytut Historii Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza
w Częstochowie

<https://orcid.org/0000-0002-8534-2864>

Dom przy *via Cassia* – mała Polska w Rzymie¹

1. Powstanie i działalność Domu Polskiego im. Jana Pawła II w Rzymie – 2. Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II, jego cele zadania i misja – 3. Letni Uniwersytet Polonii Świata i jego idea (1987–2007)

Niech ten Dom, ta instytucja – skoro jest w Rzymie – będzie czułym punktem, wytyczonym przy skrzyżowaniu dróg: tych, które z Rzymu wychodzą ku światu, ku Polsce, i tych, które prowadzą do Rzymu².

Niewiele jest krajów polskiej diaspory tak związanych z ojczystymi dziejami, jak Włochy. Nasza literatura, sztuka, kultura duchowa i materialna nie byłyby tym, czym są bez inspiracji płynących z Italii. Wspólnota religijna, kulturowa i wspólna walka za uniwersalne ideały leżą u podłoża polsko-włoskiej przyjaźni. Wzmacniali ją przez wieki duchowni i świeccy, święci, błogosławieni, mężowie stanu, uczeni, pisarze, poeci, artyści i żołnierze³. Przez wieki mieli Polacy w Rzymie nie tylko swoją ojczyznę duchową, swoją macierz religijną, ale

¹ Poniższy artykuł jest efektem badań wykonanych w ramach stażu naukowo-archiwalnego, odbytego w Ośrodku Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II we wrześniu 2019 r. Autorka pragnie tą drogą przekazać podziękowania dla dyrektora ośrodka, ks. dr. Andrzeja Dobrzyńskiego, i s. Julii Knurek za okazaną pomoc i życzliwość.

² „Przemówienie Jana Pawła II z dnia 7 XI 1981”. 1982. Kronika Rzymska 1 (1): 4.

³ Witold Zahorski. 1983. *Polak we Włoszech*. Roma: Tipografia P.U.G., 16.

i część swą własnej ojczyzny, w której elementy łacińskie i zachodnie złąły się nierozzerwalnie z tradycją rodzimą⁴.

1. Powstanie i działalność Domu Polskiego im. Jana Pawła II w Rzymie

Od lat do Wiecznego Miasta stale wzrastał napływ polskich pielgrzymów. Dlatego też w 1970 r. powstała idea utworzenia służącego im ośrodka duszpasterskiego. Jego animatorem był o. Kazimierz Przydatek SJ – od lat pracujący w Italii. Wówczas, dzięki wsparciu bp. Władysława Rubina – opiekuna polskiej emigracji i kard. Stefana Wyszyńskiego, powstała placówka duszpasterska dla polskich pątników *Corda Cordi*. Okazała ona swą szczególną użyteczność podczas obchodów Roku Świętego 1975, kiedy to do Rzymu przybyły liczne rzesze Polaków. W związku z tym władze kościelne zaleciły kontynuację tej inicjatywy⁵.

Gdy 16 października 1978 r., po krótkim pontyfikacie Jana Pawła I, konklawe powołało na tron papieski arcybiskupa Krakowa Karola Wojtyłę, był to nie tylko wyłom w utrzymującej się od przeszło czterech stuleci tradycji wyboru papieża spośród Włochów, ale ukoronowanie tendencji ku nadaniu Kościołowi bardziej powszechnego charakteru⁶. Społecznym wykładnikiem nowo wybranego papieża była jego niezwykła popularność, ponieważ dawał on świadectwo humanistycznym wartościom, służył prawdzie, ożywił wiarę i nadzieję współczesnych i zyskiwał ich miłość: „Uważano go za symbol historycznych przemian i narodowych zwycięstw, a także wspólnoty polskiej, europejskiej i chrześcijańskiej”⁷. Powstała zatem pilna potrzeba utworzenia w Rzymie polskiego ośrodka dla masowo napływających pielgrzymów, których liczba często przekraczała 1500 osób tygodniowo. W dniach 4–11 listopada 1979 r. podczas obrad Prezydium Rady Koordynacyjnej Polonii Wolnego Świata wraz z ośrodkiem *Corda Cordi* podjęło decyzję o zakupie budynku w Rzymie, który jako późniejszy Dom Polski nawiązywałby do historycznych kontaktów Polski z Rzymem i Stolicą Apostolską oraz kultury polskiej z kulturą śródziemnomorską. W związku z tym utworzono Komitet Zbiórki Funduszy na zakup obiektu. Jego animatorem został mecenas Władysław Zacharia-

⁴ Ignacy Wieniawski. 1983. „W kręgu Geniuszu Italii”. *Orzeł Biały* 43 (1372): [brak paginacji stron].

⁵ Ksawery Sokołowski. 1985. „Dom na Skrzyżowaniu Dróg”. *Kronika Rzymska* 4 (35–36): 2.

⁶ Józef Andrzej Gierowski. 1986. *Historia Włoch*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Ossolineum, 680–681.

⁷ Krzysztof Dybczak. 2008. *Jan Paweł II w literaturze polskiej. Antologia tekstów literackich*. Kraków: Centrum Myśli Jana Pawła II, 13.

siewicz z Waszyngtonu oraz prezesi Kongresu Polonii Amerykańskiej i Związku Narodowego Polskiego z Alojzym Mazewskim na czele⁸.

Bardzo szybko powołano 25 komitetów zbierających fundusze na ten cel. Szczególną ofiarnością wyróżniły się w tej sprawie USA i Kanada, gdzie akcję koordynował kard. John Król. Dzięki szybko zgromadzonym zasobom finansowym, 1 sierpnia 1980 r. zakupiono obiekt spełniający określone warunki przy *via Cassia* 1200, w rzymskiej dzielnicy *Giustiniana*, w odległości 15 km od centrum miasta. Budynek otaczał dwuhektarowy park. Dom wybudowany został w 1966 r. przez siostry ze Zgromadzenia Serc Jezusa i Maryi i został uroczyście ofiarowany Janowi Pawłowi II w czasie audiencji 7 listopada 1981 r. w obecności Polaków z 29 krajów świata. Papież powiedział wówczas:

Przekazujecie mi bowiem dar serca wielu, jakże wielu Polaków i Polek oraz ludzi, którzy odnajdują w sobie związek ze „starym krajem”, z Kościołem i Rzymem, a także dar przyjaćciół z innych narodowości, którzy zechcieli w tej inicjatywie uczestniczyć. Przekazujecie mi dom przy *via Cassia*, aby służył Kościołowi w Polsce, Ojczyźnie, Polonii zagranicznej, Rodakom, ale także w jakimś sensie całemu Kościołowi oraz chrześcijańskiej kulturze na całym świecie⁹.

Następnie stwierdził, iż dom ten stanowi żywy pomnik jego pontyfikatu, ostoję polskiej kultury w sercu Kościoła i szerszy wymiar polskiego pielgrzymowania do Rzymu¹⁰. Jego zdaniem ośrodek nie powinien ograniczać się do roli miejsca noclegowego w Rzymie. Miał być przede wszystkim centrum promieniowania kultury polskiej, zakorzenionej w zachodnim chrześcijaństwie. Ideą domu było otoczenie opieką duszpasterską polskich pielgrzymów przybywających do Rzymu i nawiązanie tym samym do XVI-wiecznej tradycji polskiego hospicjum, którego założycielem był kard. Stanisław Hozjusz¹¹.

Tymczasową administrację nad ośrodkiem powierzono ks. Ksaweremu Sokołowskiemu, a siostry sercanki z Krakowa podjęły posługę w zakresie obsługi obiektu. Zarząd nad domem pełniła Fundacja Jana Pawła II z siedzibą w Watykanie, która rozwijała działalność religijno-duszpasterską, kulturalno-naukową

⁸ Władysław Marian Zarębczan. 2004. *Polacy w Watykanie. Instytucje i urzędy oraz Polscy w nich pracujący. Historia i współczesność*. Pełplin: Bernardinum, 351–352.

⁹ Zarębczan. 2004. *Polacy w Watykanie*, 352.

¹⁰ Sokołowski. 1985. „Dom na Skrzyżowaniu Dróg”, 3.

¹¹ *Polonia włoska. Słownik Polaków i instytucji polskich we Włoszech*. 2002. Red. Kazimierz Dopierała, Hieronim Fokciński. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, 32.

oraz dobroczynną dla Polaków w kraju i na emigracji. Ponadto działała na rzecz rozwoju i zachowania polskiej kultury chrześcijańskiej, pogłębienia tradycyjnych więzów między Stolicą Apostolską a narodem polskim oraz zbierania dokumentacji i rozpowszechniania nauczania Jana Pawła II. Fundacja ta nie miała celów politycznych ani ekonomicznych, jedynie charytatywne¹². Zadania te – zgodnie ze *Statutem Towarzystwa Przyjaciół Fundacji Jana Pawła II* – realizowała m.in. poprzez działalność Domu Polskiego im. Jana Pawła II. Sam papież w swoim przemówieniu 16 października 1981 r. tak określił jego cele:

Szukamy profilu, który umożliwiłby obecność polskiej kultury, polskiej historii, a poprzez to jedności polskiego narodu w Rzymie, który jest miejscem spotkania, ośrodkiem jedności pomiędzy wielu narodami, kulturami, historiami¹³.

W związku z tym Dom Polski stwarzał możliwości organizowania m.in. spotkań, zjazdów, sympozjów, wystaw itp. Ponadto wydawany był tam również miesięcznik „Kronika Rzymska”, informujący o wydarzeniach religijnych i kulturalnych, które szczególnie interesowały polską diasporę w Wiecznym Mieście. Dom ten w pewnej mierze stawał się papieskim ośrodkiem polskości w Rzymie dla Polaków i Polonii¹⁴. Przyjął on pierwszych pielgrzymów w sierpniu 1980 r., a była to młodzież polonijna pod kierownictwem duchowym bp. Szczepana Wesołego, biorąca udział w letnim kursie duszpasterskim w Loreto.

Dom Polski w Rzymie – w ocenie pielgrzymów – spełniał trojaki funkcje: organizacyjną, psychologiczną i religijną. Zdaniem 310 respondentów jego rola organizacyjna sprowadzała się do planowania poszczególnych etapów pobytu w Wiecznym Mieście, umożliwiała spotkania z Ojcem Świętym, zapewniała mieszkanie i wyżywienie, udzielała pomocy w odnalezieniu się w obcym kraju. W odniesieniu do roli psychologicznej, która w dużej mierze powodowała stworzenie poczucia bezpieczeństwa, bliskości, relaksu psychologicznego, a nade wszystko stworzenie klimatu domowego, udawało się doprowadzić odwiedzających ośrodek do przeświadczenia, że dom przy *via Cassia* jest „polskim domem na obczyźnie”, na co zwrócił uwagę co trzeci ankietowany¹⁵. Dom pełnił także funkcje religijne – dzięki

¹² „Statut Towarzystwa Przyjaciół Fundacji JPPII”. 1982. *Kronika Rzymska* 1 (3): 25.

¹³ „Komunikat w sprawie Towarzystwa Przyjaciół Fundacji Jana Pawła II”. 1982. *Kronika Rzymska* 1 (3): 23.

¹⁴ Konrad Hejmo. 1983. „Polonia włoska wyraża wdzięczność społeczeństwu włoskiemu za pomoc niesioną Polsce”. *Kronika Rzymska* 2 (20): 8.

¹⁵ Józef Makselon. 1991. „Rola Domu Polskiego w Rzymie w ocenie pielgrzymów”. *Kronika Rzymska* 10 (86): 12–13.

codziennej Mszy św., nabożeństwom oraz umożliwianiu prywatnej modlitwy. Było to możliwe za sprawą mieszczącej się w nim kaplicy, w której znajdowały się relikwie polskich świętych i błogosławionych oraz witraże z ich wizerunkami. Nad ołtarzem głównym umieszczono relikwię wawelskiego krzyża św. Jadwigi Królowej¹⁶. W 1993 r. otworzono pomieszczenia przeznaczone do przechowywania relikwii świętych narodu polskiego, którzy zostali wyniesieni na ołtarze przez Jana Pawła II, m.in.: św. Faustyny Kowalskiej, św. Jana z Dukli, św. Szymona z Lipnicy i św. Kingi¹⁷. Miał zatem dom duże zasługi w doświadczaniu przez pielgrzymów historii i piękna wiary.

8 listopada 1981 r. dom został poświęcony przez Jana Pawła II. Jego zdaniem dom miał służyć pielgrzymom podróżującym do Wiecznego Miasta w zaspakajaniu ich potrzeb fizycznych i duchowych. Ojciec Święty powiedział wówczas:

Chcemy, aby ten dom służył pielgrzymowaniu każdego człowieka, a w szczególności każdego Polaka, czy to z Polski, czy z innej strony świata, żeby był miejscem, na którym ten pielgrzym się zatrzymuje, do którego przybywa i z którego odchodzi: umocniony, podniesiony na duchu, zaprawiony do nowej nadziei¹⁸.

Ośrodek stał się miejscem spotkań tysięcy Polaków z wielu stron świata. Aż 80% z nich pochodziło z samego kraju, 19% stanowiła Polonia, a tylko 1% stanowili przedstawiciele innych narodów. Przykładowo: w 1982 r. w Domu Polskim w Rzymie przyjęto 187 osób. Byli to pielgrzymi z USA, Australii, Francji i stypendyści z Polski¹⁹. Natomiast w 1987 r. odwiedzających było już 5495 pielgrzymów z Polski i przedstawicieli Polonii. W 1988 r. dom gościł 5500 rodaków z Polski i przedstawicieli Polonii oraz 129 cudzoziemców. Wówczas po raz pierwszy przybyła do Rzymu Polonia węgierska. W 1989 r. przyjęto 6500 osób, z czego 82,6% stanowili Polacy, 15,4% – Polonia, a 2% – cudzoziemcy. Z kolei w 1990 r. przy *via Cassia* zatrzymało się 9203 pielgrzymów. Oprócz Polaków i Polonii byli to także Czesi, Niemcy, Włosi, Węgrzy, Rumuni, Hiszpanie i inni. W 2000 r. dom ugościł rekordową ilość 10 tys. osób. Rocznie zatrzymywało się w nim ok. 7500 pielgrzymów²⁰.

¹⁶ *Polonia włoska. Słownik Polaków i instytucji polskich we Włoszech*, 32.

¹⁷ Michał Jagosz. 1994. „Z działalności Domu Polskiego Jana Pawła II w 1993 r.”. *Kronika Rzymska* 13 (100): 8–9.

¹⁸ Zarębczan. 2004. *Polacy w Watykanie*, 353.

¹⁹ Ksawery Sokołowski. 1982. „Dom Polski Jana Pawła II”. *Kronika Rzymska* 1 (1): 1.

²⁰ Michał Jagosz. 1991. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II”. *Kronika Rzymska* 10 (87): 22.

W powyższej placówce goszczono również dostojników kościelnych, w tym m.in. kard. Józefa Glempa, kard. Zenona Grocholewskiego, bpa Dominika Hruszowskiego – słowackiego opiekuna emigracji, oraz bpa Diego Bonę – ordynariusza diecezji, na której terenie znajduje się ośrodek, przedstawicieli episkopatu Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej w osobach bp. Edwarda Kmiecia i bp. Edmunda Szoki, a także redaktorów prasy polonijnej ukazującej się w USA i Wielkiej Brytanii („Orzeł Biały”, „Dziennik Polski”, „Nowy Dziennik”, „Posłaniec Serca Jezusowego”). Dom gościł również rektorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, polskich misjonarzy posługujących w Zambii, Sudanie, Brazylii, Tanzanii, Zairze i na Madagaskarze, którzy dzielili się swoimi doświadczeniami podczas wygłaszanych tam wykładów i konferencji²¹. Szerokie spektrum odwiedzających zamykają przedstawiciele chórów: Cecyliańskiego i Katedralnego z Krakowa, Mariańskiego z Lourdes, Górniczego z Piekar Śląskich, zespołów ludowych, regionalnych i folklorystycznych, zespołów teatralnych (m.in. z Krakowa, Nowej Huty i Bielska-Białej). W Domu Polskim w Rzymie odbyły się również sympozja naukowe zorganizowane przez Instytut Kultury Chrześcijańskiej i Katolicki Uniwersytet Lubelski, dotyczące geografii historycznej, chrześcijaństwa w Europie Środkowo-Wschodniej i inne. W lutym 1989 r. miało miejsce spotkanie Rady Prymasowskiej z polskim laikatem katolickim na emigracji, któremu przewodniczył prymas Polski kard. Józef Glemp i bp Jerzy Dąbrowski. Wśród uczestników byli także obecni: prof. Władysław Findeisen – senator, Andrzej Łapicki – aktor i Aleksander Hall – ówczesny minister. Dom odwiedził także ambasador USA przy Watykanie Frank Shakespeare, abp Józef Kowalczyk – pierwszy od 50 lat nuncjusz apostolski w Polsce, bp Tadeusz Kondrusiewicz – administrator apostolski w Mińsku na Białorusi i inni²².

W tym miejscu należy również wspomnieć o bardzo istotnej misji humanitarnej i charytatywnej rzymskiej placówki, kierowanej do kraju w szczególnie trudnym dla niego czasie. W 1982 r. w ciągu pięciu miesięcy wysłano do Polski 200 ton żywności i lekarstw (11 samochodów). W stanie wojennym przekazano z Domu Polskiego łącznie 25 konwojów z żywnością i lekarstwami. Ponadto dostarczono około 200 tys. woluminów literatury religijnej. Wartość materialną udzielonej pomocy szacowano na ok. 500 tys. USD²³.

²¹ Michał Jagosz. 1988. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w 1987 r.”. *Kronika Rzymska* 7 (70): 13.

²² Clement Zabłocki. 1985. „Strzeżmy Duchowego Dziedzictwa Polski”. *Kronika Rzymska* 4 (35–36): 15.

²³ Michał Jagosz. 1985. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1984”. *Kronika Rzymska* 4 (35–36): 17.

Jak już wspomniano, dom został ufundowany dzięki ofiarności Polonii. W związku z tym 27 czerwca 1985 r. poświęcono tablicę pamiątkową z nazwiskami osób szczególnie zasłużonych w tym dziele. Na pierwszym miejscu wymieniono Edwarda Piszka z USA. Jak wynika z badań, placówka ta miała dwojaki profil działalności, a mianowicie organizowała pobyt polskich pielgrzymów w Rzymie oraz zbierała możliwie najbardziej kompletną dokumentację dotyczącą pontyfikatu Jana Pawła II²⁴. Ta druga funkcja była niezwykle ważna, ponieważ rozwojowi Polaków służyła również kultura chrześcijańska, która wpływała na kształt ich życia osobistego i wspólnotowego w ramach jednego narodu²⁵.

2. Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II, jego cele, zadania i misja

Kultura ojczysta nosi znamiona chrześcijańskie, dlatego też w Domu Polskim ma swoją siedzibę Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II, powołany przez Fundację Jana Pawła II w 1981 r. Jego celem jest gromadzenie, porządkowanie, opracowanie i udostępnianie wszystkich dokumentów dotyczących bezpośrednio lub pośrednio pontyfikatu papieża-Polaka, a także rozpowszechnianie jego nauczania²⁶. Ośrodek posiada archiwum, muzeum i bibliotekę. Jest on jedną z największych tego typu placówek, dokumentującą i popularyzującą nauczanie Jana Pawła II. Zadania te realizuje poprzez publikacje, sympozja, wykłady, konferencje, wystawy oraz gromadzenie publikacji dotyczących Ojca Świętego: książek, artykułów, albumów, periodyków, wycinków prasowych, maszynopisów, rękopisów, druków ulotnych i wspomnień. Kolejny dział stanowią dokumenty audiowizualne, filmy, nagrania dźwiękowe, inne materiały audiowizualne oraz fotografie. Gromadzone i zabezpieczone są dzieła sztuki, obrazy, rzeźby, tkaniny, utwory muzyczne, numizmaty, medale i dokumentacja filatelistyczna. Spuścizna zawiera także inne przedmioty, które ze względu na swą wartość ideową lub emocjonalną zasługują na pamięć²⁷. Zbiór obejmuje wszelkie formy rejestracji wydarzeń dotyczących pontyfikatu papieża Jana Pawła II związane z jego osobą, życiem, działalnością i posługiwaniem. Prezentowane są także dary

²⁴ „Statut Towarzystwa Przyjaciół Fundacji JPPII”, 23.

²⁵ *Peregrinus Cracoviensis*. 1997. Red. Antoni Jackowski, 84. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

²⁶ Dyrektorami ośrodka byli: ks. Michał Jagosz (1981–1999) i ks. Jan Główny (2000–2010), a od 2010 r. jest nim ks. Andrzej Dobrzyński.

²⁷ „Komunikat w Sprawie Towarzystwa Przyjaciół Fundacji JPPII”. 1985. Kronika Rzymska 4 (35–36): 26.

przekazane przez papieża, naukowców, twórców oraz przedmioty zakupione przez fundację, dotyczące osoby, posługi i myśli św. Jana Pawła II.

W bibliotece znajduje się ok. 30 tys. woluminów udostępnianych do badań nad papieskim nauczaniem, a większość z nich jest zdigitalizowana²⁸. Księgozbiór stanowi m.in. publikacje autorstwa Jana Pawła II, jego biografia i bibliografia oraz dokumenty okolicznościowe i przemówienia w wielu językach świata. Są też publikacje innych autorów, którzy poświęcili Janowi Pawłowi II swoje opracowania naukowe w aspekcie teologii, filozofii, historii i poezji. Całości dopełnia dokumentacja prasowa, która stanowi ważny dział biblioteki²⁹. W zbiorach znajdują się także istotne pamiątki narodowe, w tym listy króla Jana III Sobieskiego do żony Marysieńki (Marii Kazimiery de La Grange d'Arquien), brulion wiersza Cypriana Kamila Norwida poświęconego papieżowi Piusowi IX, karta rękopisu *Pana Tadeusza*, a także *Biblia hebrajska* z 1543 r. i drugie wydanie *Nowego Testamentu* w przekładzie ks. Jakuba Wujka z 1594 r. Bibliotece towarzyszy także czytelnia naukowa wyposażona w najnowsze środki audiowizualne oraz encyklopedie, bibliografie, katalogi, wydawnictwa źródłowe i inne³⁰. W 1991 r., który upłynął pod znakiem obchodów dziesięciolecia Fundacji Jana Pawła II, otwarto nowe magazyny dla zbiorów bibliotecznych oraz pracownie: filatelistyczną i archiwalną³¹.

Naczelne miejsce w zbiorach archiwalnych zajmują dokumenty osobiste Karola Wojtyły: biskupa, arcybiskupa i kardynała z lat 1956–1978, a wreszcie papieża (do końca 1978 r.), w tym: kazania, przemówienia, referaty, rozprawy, listy pasterskie, komunikaty, zarządzenia, memoriały itp. W 1984 r. do archiwum sprowadzono z Kurii Metropolitalnej w Krakowie wyżej wspomniane dokumenty, w tym 17 tomów, na które złożyło się ok. 1200 kazań abpa Wojtyły z lat 1973–1978, listy pasterskie i odezwy, 362 memoriały pisane do władz PRL, a także maszynopisy i komunikaty. W 1987 r. ośrodek opublikował 800 stron listów pasterskich i zarządzeń kard. Wojtyły z lat 1959–1978 oraz jego przemówień wygłoszonych w Radiu Watykańskim w latach 1962–1978.

W samym muzeum zgromadzono około 10 tys. eksponatów: dzieła sztuki, malarstwo, rzeźba, grafika, rysunek, tkaniny, medalierstwo, rękodzieło i pamiątki-

²⁸ Włodzimierz Rędzioch. 2016. „Pod ojcowskim okiem św. Jana Pawła II”. *Niedziela* 59 (43): 12–14.

²⁹ *Polskie instytucje za granicą. Przewodnik po zbiorach archiwalnych*. 2004. Oprac. Anna Krochmal, 252. Warszawa: Rada Dziedzictwa Archiwalnego. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.

³⁰ *Polskie instytucje za granicą*, 252.

³¹ Michał Jagosz. 1992. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1991”. *Kronika Rzymska* 10 (90): 16–17.

karstwo. Są one różne pod względem ikonograficznym i treściowym. Stanowi to w pewnym stopniu obraz życia narodu. Najbardziej czytelny jest nurt narodowy, patriotyczny i maryjny. Ten pierwszy jest odbiciem przeżyć Polaków z ostatnich lat, doświadczanych nieustannie zmaganiem z komunistycznym totalitaryzmem w walce o wolność i suwerenność. Drugi natomiast ukazuje religijność Polaków, naznaczoną szczególnym rysem miłości do Matki Bożej, który Jan Paweł II nazwał „polskim charyzmatem”³². W tym aspekcie szczególnie ważne okazały się obrazy autorstwa: Wojciecha Kossaka, Feliksa Topolskiego, Zbigniewa Kotyły, Barbary Wengorek, grafiki Krystyny Wróblewskiej i Tomasza Oskara Sosnowskiego, rzeźby Augusta Zamojskiego, pamiątki po polskich jeńcach z wojny rosyjsko-japońskiej, zesłańcach syberyjskich, pamiątki z polskiej wyprawy na Mont Everest z 1980 r. i in. W 1987 r. zbiory Ośrodka Dokumentacji wzbogaciły się o dary złożone przez pielgrzymów, wśród których znajdował się autograf Tadeusza Kościuszki z 8 maja 1794 r., pochodzący z Biblioteki im. Ignacego Domeyki w Buenos Aires, przekazany przez Związek Polaków w Argentynie³³. Ośrodek systematycznie uzupełniał swoje zbiory archiwalne, muzealne i biblioteczne. Ich napływ był szczególnie widoczny w roku jubileuszu dziesięciolecia powołania papieża-Polaka na Stolicę Piotrową. Przekazano wówczas dar włoskiej rodziny Maciotti-Gilberii: fragment rękopisu *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza i autograf króla Jana III Sobieskiego. Z kolei Francis Usenik ofiarowała cenny starodruk drugiego wydania *Nowego Testamentu* w przekładzie Jakuba Wujka, a zbiór kartograficzny wzbogacił się o XVI- i XVIII-wieczne mapy Królestwa Polskiego i Litwy. W 1991 r. spuścizna powiększyła się o 477 eksponatów, w tym pamiątki z Powstania Warszawskiego i miejsca kaźni polskich jeńców wojennych w Miednoje.

W zbiorach ośrodka najwięcej miejsca zajmuje tematyka dotycząca Matki Bożej. Najczęściej są to eksponaty związane z sześćsetleciem obecności Najświętszej Maryi Panny na Jasnej Górze w Częstochowie. Matka Boża w jasnogórskim wizerunku wyobrażona jest w postaci rzeźb i obrazów³⁴. Na jednym z nich, zatytułowanym: *Msza święta w obozie uchodźców polskich*, przedstawiono fragment historii 2. Korpusu gen. Władysława Andersa i ich walk we Włoszech. Na płótnie tym Ja-

³² Helena Teresa Kupiszewska. 1999. Polonia w Zbiorach Ośrodka Pontyfikatu Jana Pawła II. W *XXI Sesja Stalej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie*. Red. Michał Jagosz, 148, Rzym – Kraków: Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II.

³³ Helena Teresa Kupiszewska. 1988. „Matka Boża w darach dla Jana Pawła II. III Pielgrzymka do Ojczyzny”. *Kronika Rzymska* 7 (71): 14.

³⁴ W samym Rzymie, łącznie z Watykanem, przedmiotem kultu stało się 20 kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Por. Zachariasz Szczepan Jabłoński. 1991. *Jasna Góra w Europie*. W *Tysiąc wielką chlubą naszego Narodu*. Red. Konstancjusz Stefan Kunz, 252. Częstochowa – Jasna Góra: Wydawnictwo Paulinianum.

snogórska Madonna towarzyszy żołnierzom w modlitwie. Z kolei trudną powojenną, komunistyczną rzeczywistość przedstawia inny obraz z młodym człowiekiem w kajdanach i ryngrafem Matki Bożej Częstochowskiej na jego piersi. Z okresu stanu wojennego pochodzi pokaźna grupa przedmiotów, które nosiły symbole Madonny Jasnogórskiej, a stanowiły je: medale, obrazy, rysunki, ryciny i ryngrafy autorstwa Alfredy Poznańskiej, Jerzego Pawłowskiego, Włodzimierza Andrzeja Kendy, Jerzego Drużyńskiego, Andrzeja Żarnowieckiego i innych³⁵.

Drugą grupę stanowią pamiątki z II wojny światowej, odnoszące się do osoby franciszkanina św. o. Maksymiliana Marii Kolbego OFMConv. Kolejna ekspozycja dotyczy stanu wojennego w Polsce, który w pewnym stopniu symbolizuje obraz zatytułowany: *Matka Boża Stanu Wojennego*. Ostatnią grupę tworzą przedmioty łączące papieża-Polaka z Bożą Rodzicielką. Reprezentuje je m.in. obraz Madonny, który towarzyszył Ojcu Świętemu podczas zamachu na Placu św. Piotra w Rzymie³⁶. Wizerunek Maryi z Dzieciątkiem na ręku opatrzone napisem: „Obraz Matki Bożej – «Świadek» zamachu na życie Ojca Świętego dnia 13 maja 1981 r.”. Jest on dziełem sztuki ludowej, a jego autor lub autorzy zachowali anonimowość. Namalowany jest na desce, a suknie Maryi i Jezusa, ich korony i nimby zrobiono z nasion zbóż. Na płaszczu Matki umieszczono napis: „SOS”, ułożony z ziaren grochu, co w kontekście tragicznych wydarzeń, w których obraz ten uczestniczył, był swoistym przesłaniem – sygnałem wołania o pomoc. W dolnej jego części widnieje orzeł w koronie na czerwonym tle. Natomiast na odwrocie obrazu widnieje kolejny napis: „Wspieraj Maryjo Ojca Świętego”³⁷.

Nadmienić także należy, że w 1987 r. – w związku z obchodami Roku Maryjnego w Rzymie – przy *via Cassia* zorganizowano wystawę pt.: *Matka Boża w darach Jana Pawła II*. Jej myślą przewodnią stał się cytat z Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*: „Szła naprzód w pielgrzymce wiary i utrzymała wierne swe zjednoczenie z Synem aż do Krzyża”³⁸.

Kolejne wystawy organizowano m.in. w związku z dziesięcioleciem pontyfikatu Jana Pawła II i dziesięcioleciem istnienia Fundacji Jana Pawła II. Zaprezentowano je m.in. w skupiskach polonijnych w Kanadzie i USA³⁹. Wystawy dotyczyły

³⁵ Helena Teresa Kupiszewska. 2000. „Wizerunki Matki Bożej Jasnogórskiej wśród darów Ojca Świętego w Ośrodku Dokumentacji Pontyfikatu JPII”. *Kronika Rzymska* 19 (18): 23–26.

³⁶ Stanisław Pamuła. 1986. „Matka Boża w Zbiorach Centrum Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie”. *Kronika Rzymska* 5 (43–44): 26.

³⁷ Helena Teresa Kupiszewska. 1987. „Obraz Matki Bożej Jasnogórskiej – Świadek zamachu”. *Kronika Rzymska* 6 (59–60): 27–28.

³⁸ Kupiszewska. 1988. „Matka Boża w darach dla Jana Pawła II”, 21.

³⁹ Jagosz. 1992. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1991”, 16–17.

także wizyt papieskich: *Podróże apostolskie Jana Pawła II (Meksyk, Turcja, Afryka, Francja, Brazylia, USA, Japonia, Pakistan, Filipiny), I pielgrzymka Jana Pawła II do Polski*. Inne wystawy miały charakter tematyczny i upamiętniały ważne wydarzenia historyczne lub religijne, a ich problematyka oscylowała wokół tematów: *Matka Boża w darach Jana Pawła II, 50-lecie Powstania Warszawskiego – 1944–1994, 50-lecie bitwy pod Monte Cassino, Papież Pielgrzym*⁴⁰.

Działalność wydawnicza ośrodka systematycznie rozwijała się. Wydano ok. 150 publikacji. Do najcenniejszych z nich należy zaliczyć m.in. 6 tomów *Bibliografii polskiej Jana Pawła II, Bibliografię abpa Karola Wojtyły* czy kalendarium jego życia, a także publikacje jego listów pasterskich, komunikatów i zarządzeń z lat 1959–1978. Warty wspomnienia jest także album *Jan Paweł II o sztuce polskiej*, autorstwa Jadwigi Jaworskiej i Mariana Nowińskiego, a także *Bullarium Poloniae*, tj. zbiór bulli papieskich z lat 1982–2002. W Roku Jubileuszowym 1991 podjęto się dzieła wydania *Księgi pamiątkowej dziesięciolecia Fundacji Jana Pawła II* (pod redakcją Krystyny Czajkowskiej i ks. Michała Jagosza), która składała się z dwóch części. Pierwsza z nich dotyczyła dziejów ośrodków podległych fundacji, a mianowicie: Domu Polskiego, Ośrodka Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II oraz Polskiego Instytutu Kultury Chrześcijańskiej. Druga część zawierała spis imion i nazwisk znaczących darczyńców i dobrodziejów Fundacji im. Jana Pawła II. Z tej okazji ukazała się drukiem *Bibliografia zawartości „Kroniki Rzymskiej”* oraz opracowanie zatytułowane: *Jan Paweł II a emigracja i Polonia 1978–1989*⁴¹. Ponadto zinwentaryzowano 1300 jego kazań oraz 40 wykładów i referatów⁴². W 1993 r., który upłynął pod znakiem piętnastolecia pontyfikatu papieża-Polaka, ośrodek skierował do druku zbiór artykułów i referatów z lat 1950–1977 kard. Karola Wojtyły, które zebrano pod wspólnym tytułem: *Człowiek drogą Kościoła*. Poza tym ukazała się drukiem *Bibliografia Jana Pawła II*, autorstwa Krystyny Bielskiej. Opublikowano również pracę ks. Józefa Makselona: *Fascynacja i wezwanie. Ostatni pobyt Ojca Świętego w PRL*⁴³. Staraniem ośrodka opublikowano interesującą książkę pt.: *Jan Paweł II poza cenzurą PRL*, autorstwa Anny Sitarskiej i Stefanii Skwirowskiej, która rejestrowała wszystkie oficjalne publikacje dotyczące papieża z okresu Polski Ludowej. W opracowaniu dzieła wykorzystano materiały zaczerpnięte z Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Katolickiego

⁴⁰ Zarębczan. 2004. *Polacy w Watykanie*, 358.

⁴¹ Jagosz. 1992. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1991”, 16–17.

⁴² Michał Jagosz. 1990. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1989”. *Kronika Rzymska* 9 (81): 23.

⁴³ Michał Jagosz. 1993. „Nowe Wydawnictwa Ośrodka Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II”. *Kronika Rzymska* 12 (95): 2–29.

Uniwersytetu Lubelskiego, Biblioteki Instytutu Badań Literackich w Warszawie i Biblioteki Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego w Londynie. Zredagowano także 7 tomów przemówień i 297 kazań papieża-Polaka, zamieszczonych na 1398 stronach maszynopisu z indeksem nazw geograficznych, opracowanym przez Krystynę Czajkowską. Ponadto wydano opracowanie autorstwa Anny Sitarskiej: *Jan Paweł II w publikacjach poza cenzurą* oraz pracę Krystyny Bilskiej: *Jan Paweł II w utworach muzycznych. Bibliografia*. Trwały także prace nad wydaniem *Bibliografii papieskiej* w języku esperanto⁴⁴.

Ambicją ośrodka było stworzenie warsztatu pracy dla studiów i badań nad myślą i działalnością Jana Pawła II. W tym celu zainicjowano cykliczną współpracę z różnymi instytucjami naukowymi, sam zaś ośrodek stał się członkiem Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie. W Domu Polskim w Rzymie przy *via Cassia* w dniach 14–16 września 1990 r. odbyła się Stała Sesja Konferencji, której tematem była zbliżająca się 200. rocznica Konstytucji 3 Maja, w której udział wziął m.in. prof. Henryk Kupiszewski. Rok później pojawiła się w budynku kopia godła polskiego z Sali Balowej Zamku Królewskiego w Warszawie – dar przekazany przez prof. Aleksandra Gieysztora⁴⁵. W październiku 1991 r. miała miejsce kolejna konferencja, pt.: *Kraj – emigracja*, zorganizowana przez Stowarzyszenie Wspólnota Polska w Warszawie oraz inne organizacje polskie i polonijne na czele z ówczesnym marszałkiem Senatu, prof. Andrzejem Stelmachowskim, i duszpasterzem Polaków poza granicami kraju, abp. Szczepanem Wesołym. W projekcie tym szczególnie uhonorowani zostali Polacy ze Wschodu, reprezentujący Litwę, Łotwę, Białoruś i Ukrainę⁴⁶. Z kolei w 1991 r. ośrodek był reprezentowany na Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich w Muzeum Polskim w szwajcarskim Rapperswilu-Jonie, gdzie ks. infułat Michał Jagosz wygłosił referat na temat pamiątek narodowych w kolekcji Ośrodka Polskiego w Rzymie. W 1993 r. Dom Polski w Rzymie gościł uczestników XV Sesji Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie.

3. Letni Uniwersytet Polonii Świata i jego idea (1987–2007)

Jedną z cenniejszych idei realizowanej przez Instytut Kultury Chrześcijańskiej i Radę Konferencyjną Polonii Wolnego Świata oraz prof. Henryka Adamczewskie-

⁴⁴ Jagosz. 1994. „Z działalności Domu Polskiego Jana Pawła II w 1993 roku”, 8–9.

⁴⁵ Jagosz. 1992. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1991”, 16–17.

⁴⁶ Jagosz. 1991. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II”, 22–23.

go i ks. Stefana Wylężka w Domu Polskim w Rzymie była organizacja Uniwersytetu Letniego Polonii Świata, który działał w latach 1987–2007. W odniesieniu do misji tego uniwersytetu tak oto wypowiedział się papież Jan Paweł II na spotkaniu z jego uczestnikami 29 września 1989 r.:

Zadanie to stoi przed rodakami, żyjącymi w kraju, a także na emigracji. W grę wchodzi wielkie wartości, które są drogą nam wszystkim. Należy więc docenić i ułatwić przenikanie dorobku Polski w kierunku Polonii, a także wielkiego dorobku Polonii w kierunku Polski. Polonia przecież zdobywa coraz większą legitymację kulturową. Chodzi tu nie tylko o wymianę dorobku między Polską a Polonią, ale o uzupełnianie się wzajemne tych dwóch członów jedności narodowej i kulturowej we wspólnym ośrodku rzymskim. Polonia – jak wiadomo – wypełnia w dużej mierze ogromną lukę, jaka powstała w Ojczyźnie w wielu dziedzinach, a zwłaszcza w historii⁴⁷.

Aby realizować te zamierzenia, Uniwersytet Letni gromadził Polaków mieszkających poza krajem swych ojców, którzy chcieli pogłębić znajomość kultury ojczystej, a jednocześnie poznać Rzym, będący stolicą chrześcijaństwa i kultury starożytnej. Realizacji tych celów służyły wykłady i seminaria z zakresu literatury polskiej, sztuki, historii, filozofii, filmu, teatru, przemian dokonujących się w życiu kraju oraz refleksji nad nauczaniem papieża Jana Pawła II i obecności Kościoła na emigracji. Oba te zamierzenia przeplatały się w pracach Uniwersytetu Letniego, tworząc niezapomniany klimat dialogu intelektualnego. Również sam Ojciec Święty bardzo często mówił na temat kultury w ogóle, a kultury chrześcijańskiej w szczególności. Jeszcze bardziej podkreślał relacje pomiędzy wiarą, nauką a kulturą. Sam papież tak określił te odniesienia:

Kościół służył kształtowaniu naszej duchowości i kultury. Jak bardzo wielkim natchnieniem dla twórczości, dla poezji mistrzów narodu stała się Ewangelia, prawda Chrystusowa⁴⁸.

W pracach Uniwersytetu Letniego uczestniczyli wybitni naukowcy i twórcy kultury polskiej, m.in. profesorowie: Józef Lipski, Józef Lityński, Andrzej Rzepliński, Mieczysław Paszkiewicz, ks. Tadeusz Styczeń, Jan Draus, Wojciech Roszkowski,

⁴⁷ Dawid Lipski. 2018. *Uniwersytet Letni Kultury Polskiej w Rzymie. Historia – ludzie – misja*. Warszawa – Londyn: Campidoglio, 70.

⁴⁸ Karol Wojtyła. 1999. Przemówienie wygłoszone w dniu 9 września 1969 r. w Toronto. W *W służbie Polonii i Kościołowi Powszechnemu*. Oprac. Michał Jagosz, 55. Kraków – Rzym: Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie.

Wieńczysław Józef Wagner von Igelgrund zum Zorstein, reprezentujący największe polskie i światowe ośrodki naukowe, polonijne i kulturowe, w tym: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie, *University of Detroit Mercy*, *University of York*, *University of London*, *University of Southern Denmark – Odense*, Uniwersytet Warszawski, Polską Akademię Nauk, Muzeum Czartoryskich w Krakowie, Związek Narodowy Polski w Chicago, Polski Instytut Narodowy w Montrealu, Fundację Kościuszkowską w Nowym Jorku i inne. Jego działalność wspierali również artyści, aktorzy, reżyserzy, redaktorzy, a wśród nich: Barbara Sass-Zdort, Teresa Budzisz-Krzyżanowska, Izabela Drobotowicz-Orkisz, Tadeusz Szyma i inni⁴⁹. W ciągu dwudziestu lat działalności przez jego strukturę przewinęło się 1267 słuchaczy, w tym największa 755-osobowa grupa ze Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Ponadto w wykładach uczestniczyli także reprezentanci Polonii z: Wielkiej Brytanii, Belgii, Australii, Brazylii, Danii, Hiszpanii, Luksemburga, Malty, Niemiec, Norwegii, Szwajcarii, Wenezueli, Argentyny, Austrii, Francji, Kanady, Meksyku, Nowej Zelandii, Włoch, Szwecji oraz Polacy z kraju. Od 1991 r. w pracach Uniwersytetu Letniego brali udział także studenci wywodzący się z Białorusi i Litwy, co niewątpliwie wzbogaciło spojrzenie na obecność kultury i języka polskiego na terenach byłego Związku Radzieckiego⁵⁰. We wspomnieniach studentów i słuchaczy podkreślano, iż Dom przy *via Cassia*, który w swoich murach gościł Uniwersytet Ludowy, stanowił pewnego rodzaju oazę polskości w Wiecznym Mieście, skrawek polskiej ziemi poza Polską oraz miejsce dialogu naukowego i kulturowego. W dużej mierze popularyzował polskie dziedzictwo i ubogacał je o wątki uniwersalne, humanistyczne i chrześcijańskie.

Jednym z głównych zadań Uniwersytetu Letniego była ochrona polskiego dziedzictwa narodowego, o którym Jan Paweł II wypowiedział się w słowach:

Musimy o każdą cząstkę naszego dziedzictwa zabiegać, każdej cząstki swojego dziedzictwa strzec. Polska jest wielkim dobrem. Składa się na nią całe tysiące, składa się na nią wiele postaci, wiele cierni, wiele tradycji, wiele faktów, wiele cierpień i bólów, wiele warsztatów prac kulturalnych i gospodarczych. O to wszystko musimy zabiegać. Tak bardzo nas przeorały wojny i zniszczenia, i dlatego słuszną jest rzeczą, żeby Polacy na całym świecie po prostu trzęśli się nad wszystkim, co polskie, i o wszystko, co polskie, walczyli – czy to mieczem oręża, czy mieczem ducha⁵¹.

⁴⁹ Lipski. 2018. *Uniwersytet Letni Kultury Polskiej w Rzymie*, 50–222.

⁵⁰ Lipski. 2018. *Uniwersytet Letni Kultury Polskiej w Rzymie*, 107.

⁵¹ Karol Wojtyła. 1999. Przemówienie wygłoszone w dniu 4 września 1976 r. w Nowym Jorku. W *W służbie Polonii i Kościołowi Powszechnemu*, 276.

Jak wynika z badań, Ojciec Święty Jan Paweł II podkreślał wagę zachowania i rozwijania własnego dziedzictwa narodowego. Co więcej, jako duszpasterz starał się wyzwalać wśród rodaków duchową energię i potrzebę wypracowania określonych i konkretnych form działania, mających na celu zachowanie i rozwijanie własnej kultury, będącej absolutnie koniecznym warunkiem zachowania własnej tożsamości⁵². W ten nurt doskonale wpisywała się działalność programowa Uniwersytetu Letniego, która pozwalała dostrzec jego uczestnikom ciągłość i trwanie polskiej kultury wśród kolejnych pokoleń polonijnych w różnych częściach świata⁵³.

Pierwsza sesja Uniwersytetu Letniego miała miejsce w 1983 r. i zgromadziła ok. 30 słuchaczy z Polski, Europy Zachodniej, USA, Kanady i Australii. Spotkania w ramach zajęć uniwersyteckich służyć miały przede wszystkim tym, którzy mając polski rodowód, odczuwali potrzebę refleksji nad swym polskim dziedzictwem i tożsamością. W związku z tym pogłębiano wiedzę z zakresu historii, literatury, filozofii, literatury i etyki chrześcijańskiej⁵⁴. Z okazji otwarcia obrad VII edycji Uniwersytetu Letniego Kultury Polskiej w 1993 r., w homilii rozpoczynającej jego obrady bp Szczepan Wesoły powiedział:

Z Wiecznym Miastem związani byli m.in. święci: Wojciech, Jacek, Jan Kanty, Stanisław Kostka, o. Maksymilian Kolbe. A więc z Rzymu szła nie tylko siła wiary, ale wyszła również cała wielka litania nazwisk ludzi, którzy ubogaceni tutejszą kulturą przywozili ją do naszej Ojczyzny. Dlatego tutaj się spotykamy, prosząc, by Pan Bóg w tym spotkaniu nam pobłogosławił, żebyśmy właśnie mogli odczytywać to, czym są istotne wartości kultury chrześcijańskiej⁵⁵.

Ostatni, XXI Uniwersytet Letni zorganizowano w Rzymie w 2007 r. W styczniu 2008 r. Rada Fundacji podjęła decyzję, aby kolejny Uniwersytet zorganizować w Lublinie w ramach szkoły letniej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Niestety, nie było już dostatecznej ilości zgłoszeń i idei tej dalej nie kontynuowano⁵⁶.

⁵² Roman Dzwonkowski. 1987. „Tożsamość etniczno-kulturowa Polonii w Nauczaniu Jana Pawła II”. *Studia Polonijne* 11: 133–150.

⁵³ Lipski. 2018. *Uniwersytet Letni Kultury Polskiej w Rzymie*, 189.

⁵⁴ Henri Adamczewski. 1984. „II Sesja Uniwersytetu Letniego Polonii Świata”. *Kronika Rzymska* 3 (26–27): 10.

⁵⁵ Michał Jagosz. 1993. „Uniwersytet Letni Kultury Polskiej Rzym 1993”. *Kronika Rzymska* 12 (96): 12–13.

⁵⁶ Lipski. 2018. *Uniwersytet Letni Kultury Polskiej w Rzymie*, 270.

*

Reasumując, należy stwierdzić, że Włochy są szczególnym krajem dla polskiej diaspory zarówno w aspekcie kulturowym, cywilizacyjnym, jak i chrześcijańskim. Dlatego też powstała pilna potrzeba utworzenia w Rzymie ośrodka dla masowo przybywających tam Polaków. W sierpniu 1980 r. zakupiono na ten cel dom mieszczący się przy *via Cassia*, w rzymskiej dzielnicy *Giustiniana*, który został ofiarowany przez Polonię Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II. Ośrodek ten spełniał nie tylko rolę służebną wobec pielgrzymów, lecz przede wszystkim stanowił centrum promieniowania kultury polskiej, zakorzenionej w zachodnim chrześcijaństwie. Dom Polski im. Jana Pawła II realizował te zadania poprzez organizację spotkań, konferencji, zjazdów, wystaw, wydawanie miesięcznika „Kronika Rzymska” oraz działalność Letniego Uniwersytetu Polonii Świata w latach 1987–2007. Przede wszystkim jednak w domu ma swoją siedzibę Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II, na który składa się biblioteka, archiwum i muzeum. Jego głównym celem jest gromadzenie, opracowanie, ochrona i popularyzacja wszelkich dokumentów i pamiątek dotyczących posługi św. Jana Pawła II. W tej sprawie wypowiedział się w 2011 r. papież Benedykt XVI, następca Jana Pawła II:

Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu JP II nie tylko gromadzi archiwalia oraz materiały bibliograficzne i eksponaty muzealne, ale także promuje publikacje, wystawy, kongresy i innego rodzaju imprezy naukowe i kulturalne, by rozpowszechnić nauczanie oraz działalność duszpasterską i kulturalną Jana Pawła II. Ufam, że dzięki codziennym badaniom źródeł oraz współpracy z podobnymi instytucjami zarówno w Rzymie, jak i innych krajach, ośrodek będzie coraz ważniejszym punktem odniesienia dla wszystkich, którzy chcą poznać i docenić znaczenie rozległego i bogatego dziedzictwa papieża Polaka. Nie ustawajcie w tym dobrym dziele!⁵⁷.

Jak wynika z badań, nie jest w pełni możliwe poznanie dziejów Polski i Polaków bez uwzględnienia ich religijności. Wpływa ona w znacznym stopniu na prezentowane przez nich postawy moralne, mentalność, życie publiczne i prywatne. Pozwala również na zachowanie symbolicznej i narodowej tożsamości we współczesnym, globalnym społeczeństwie⁵⁸.

⁵⁷ *Przemówienie papieskie do Fundacji Jana Pawła II*. 2012. Red. Andrzej Dobrzyński, 86. Rzym: Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II.

⁵⁸ Beata Urbanowicz. 2017. Matka Boża Częstochowska, jako symbol tożsamości narodu na przestrzeni wieków. W *Z Dawna Polski Tyś Królową Maryjo*. Red. Mariusz Tabulski, Michał Legan, Paweł Maciaszek, 157–167. Jasna Góra: Polskie Towarzystwo Mariologiczne.

*

Bibliografia

- Adamczewski Henri. 1984. „II Sesja Uniwersytetu Letniego Polonii Świata”. *Kronika Rzymska* 3 (26–27): 10–12.
- Dybczak Krzysztof. 2008. *Jan Paweł II w literaturze polskiej. Antologia tekstów literackich*. Kraków: Centrum Myśli Jana Pawła II.
- Dzwonkowski Roman. 1987. „Tożsamość etniczno-kulturowa Polonii w Nauczaniu Jana Pawła II”. *Studia Polonijne* 11: 133–150.
- Gierowski Józef Andrzej. 1986. *Historia Włoch*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Ossolineum.
- Hejmo Konrad. 1983. „Polonia włoska wyraża wdzięczność społeczeństwu włoskiemu za pomoc niesioną Polsce”. *Kronika Rzymska* 2 (20): 8–9.
- Jabłoński Zachariasz Szczepan. 1991. *Jasna Góra w Europie. W Tys wielką chlubą naszego Narodu*. Red. Konstancjusz Stefan Kunz, 233–254. Częstochowa – Jasna Góra: Wydawnictwo Paulinianum.
- Jagosz Michał. 1985. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1984”. *Kronika Rzymska* 4 (35–36): 17–18.
- Jagosz Michał. 1988. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w 1987 r.”. *Kronika Rzymska* 7 (70): 13–15.
- Jagosz Michał. 1990. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1989”. *Kronika Rzymska* 9 (81): 23–25.
- Jagosz Michał. 1991. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II”. *Kronika Rzymska* 10 (87): 22–24.
- Jagosz Michał. 1992. „Z życia Domu Polskiego Jana Pawła II w roku 1991”. *Kronika Rzymska* 10 (90): 16–18.
- Jagosz Michał. 1993. „Nowe Wydawnictwa Ośrodka Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II”. *Kronika Rzymska* 12 (95): 2–29.
- Jagosz Michał. 1993. „Uniwersytet Letni Kultury Polskiej Rzym 1993”. *Kronika Rzymska* 12 (96): 12–13.
- Jagosz Michał. 1994. „Z działalności Domu Polskiego Jana Pawła II w 1993 r.”. *Kronika Rzymska* 13 (100): 8–10.
- „Komunikat w sprawie Towarzystwa Przyjaciół Fundacji Jana Pawła II”. 1982. *Kronika Rzymska* 1 (3): 23–24.
- „Komunikat w sprawie Towarzystwa Przyjaciół Fundacji JPPII”. 1985. *Kronika Rzymska* 4 (35–36): 26–30.
- Kupiszewska Helena Teresa. 1987. „Obraz Matki Bożej Jasnogórskiej – Świadek zamachu”. *Kronika Rzymska* 6 (59–60): 27–28.

- Kupiszewska Helena Teresa. 1988. „Matka Boża w darach dla Jana Pawła II. III Pielgrzymka do Ojczyzny”. *Kronika Rzymska* 7 (71): 14–21.
- Kupiszewska Helena Teresa. 1999. Polonia w Zbiorach Ośrodka Pontyfikatu Jana Pawła II. W *XXI Sesja Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie*. Red. Michał Jagosz, 147–169. Rzym – Kraków: Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie.
- Kupiszewska Helena Teresa. 2000. „Wizerunki Matki Bożej Jasnogórskiej wśród darów Ojca Świętego w Ośrodku Dokumentacji Pontyfikatu JPPII”. *Kronika Rzymska* 19 (18): 23–26.
- Lipski Dawid. 2018. *Uniwersytet Letni Kultury Polskiej w Rzymie. Historia – ludzie – misja*. Warszawa – Londyn: Campidoglio.
- Makselon Józef. 1991. „Rola Domu Polskiego w Rzymie w ocenie pielgrzymów”. *Kronika Rzymska* 10 (86): 12–15.
- Pamuła Stanisław. 1986. „Matka Boża w Zbiorach Centrum Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie”. *Kronika Rzymska* 5 (43–44): 26–28.
- Peregrinus Cracoviensis*. 1997. Red. Antoni Jackowski. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Polonia włoska. Słownik Polaków i instytucji polskich we Włoszech*. 2002. Red. Kazimierz Dopierała, Hieronim Fokciński. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Polskie instytucje za granicą. Przewodnik po zbiorach archiwalnych*. 2004. Oprac. Anna Krochmal. Warszawa: Rada Dziedzictwa Archiwalnego. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.
- „Przemówienie Jana Pawła II z dnia 7 XI 1981”. 1982. *Kronika Rzymska* 1 (1): 4–5.
- Przemówienie papieskie do Fundacji Jana Pawła II*. 2012. Red. Andrzej Dobrzyński, 86. Rzym: Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II.
- Rędzioch Włodzimierz. 2016. „Pod ojcowskim okiem św. Jana Pawła II”. *Niedziela* 59 (43): 12–14.
- Sokołowski Ksawery. 1982. „Dom Polski Jana Pawła II”. *Kronika Rzymska* 1 (1): 1–2.
- Sokołowski Ksawery. 1985. „Dom na Skrzyżowaniu Dróg”. *Kronika Rzymska* 4 (35–36): 2–5.
- „Statut Towarzystwa Przyjaciół Fundacji JPPII”. 1982. *Kronika Rzymska* 1 (3): 24–25.
- Urbanowicz Beata. 2017. Matka Boża Częstochowska jako symbol tożsamości narodu na przestrzeni wieków. W *Z Dawna Polski Tyś Królową Maryjo*. Red. Mariusz Tabulski, Michał Legan, Paweł Maciaszek, 157–167. Jasna Góra: Polskie Towarzystwo Mariologiczne.
- Wieniawski Ignacy. 1983. „W kręgu Geniuszu Italii”. *Orzeł Biały* 43 (1372): [brak paginacji stron].
- Wojtyła Karol. 1999. Przemówienie wygłoszone w dniu 9 września 1969 r. w Toronto. W *W służbie Polonii i Kościołowi Powszechnemu*. Oprac. Michał Jagosz, 53–55. Kraków – Rzym: Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie.
- Wojtyła Karol. 1999. Przemówienie wygłoszone w dniu 4 września 1976 r. w Nowym Jorku. W *W służbie Polonii i Kościołowi Powszechnemu*. Oprac. Michał Jagosz, 269–276. Kraków – Rzym: Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie.

Zabłocki Clement. 1985. „Strzeżmy Duchowego Dziedzictwa Polski”. *Kronika Rzymska* 4 (35–36): 15–18.

Zahorski Witold. 1983. *Polak we Włoszech*. Roma: Tipografia P.U.G.

Zarębczan Władysław Marian. 2004. *Polacy w Watykanie. Instytucje i urzędy oraz Polscy w nich pracujący. Historia i współczesność*. Pelplin: Bernardinum.

*

Streszczenie. Polskę i Włochy łączy szczególna wspólnota religijna i kulturowa, którą przez wieki wzmocniali polscy pielgrzymi przybywający do Wiecznego Miasta. Dlatego też powstała pilna potrzeba utworzenia w Rzymie ośrodka dla przebywających tam Polaków i Polonii. W 1980 r. zakupiono dom przy *via Cassia* w rzymskiej dzielnicy *Giustiniana*, który rok później ofiarowano papieżowi Janowi Pawłowi II. Jak wynika z badań, Dom Polski w Rzymie stanowił i stanowi w pewnym sensie oazę polskości, skrawek polskiej ziemi poza Polską, miejsce dialogu naukowego, religijnego i kulturowego, gdzie popularyzuje się polskie dziedzictwo i ubogaca je o wartości humanistyczne i chrześcijańskie.

Słowa kluczowe: Rzym, Dom Polski, papież Jan Paweł II, Polacy, Polonia, kultura, chrześcijaństwo.

Abstract: The Home at *via Cassia* – Little Poland in Rome. Poland and Italy are connected through a religious and cultural commonwealth, which has been enhanced through the ages by pilgrims, which have brought income to Rome. Due to this there appeared an urgent need to create a center for Polonia in Rome. Therefore the house at *Via Casia* in the Roman district of *Giustiniana* was bought in 1980. This house was commemorated to Pope John Paul II in 1981. Results from the research of the Polish Home in Rome constitutes a certain sense of an oasis of Polishness, a patch of Polish ground outside of Poland and a place of cultural, religious and scientific dialogue, where Polish heritage is popularized and enriched by humanistic and Christian values.

Keywords: Rome, Polish Home, Pope John Paul II, Polish people, Polonia, Culture, Christianity.

